

ՀԱՆԿԻՄ ԿՐԱՍՄԱՆԵԱՆՑ

ՀԵՒՆԱՐԱՆԻ ՈՅ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ,
ԳԲԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏԱԿԱՆ

ԵՒ

ՉՈՒԱՐՃԱԼԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ԹԻՒ ՏԻՒ 15. 45
51 ԵՊՐԻՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՅ
Ի ՏՊԵՐԸՆԻ ՈՒ ԳԻՒՐԲԱՆԸՆ

— 1857 —

1870

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

OF THE
UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILL.

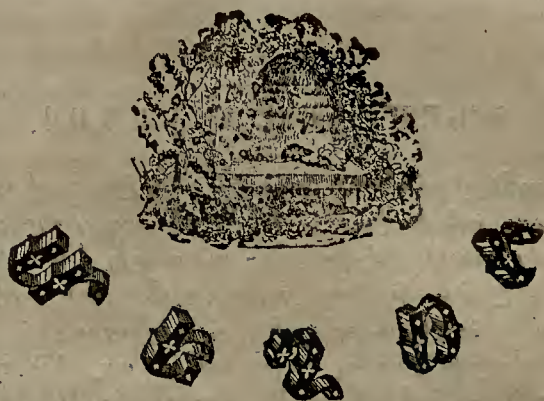
1870

LIBRARY

OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO, ILL.

1870

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԱՊԱՐԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԹԻԻ 15.

1857

Ե Պ Ր Ի Լ 15

Կ Ե Ր Ն Ի Ո Ր Ի Ն Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ

Կ'ըսենք թէ ազգային սահմանադրական յանձնաժողովն անդամներէն մէկ քանին գանգատ կ'ընեն եղեր մեղի դէմ մեր նախընթաց թըւոյն սկիզբը դրված ազգային յօդուածին մէջի սա հետեւեալ խօսքին համար .
« Սահմանադրութեան ամեն մէկ յօդուածին համար յանձնաժողովն իւրաքանչիւր անդամները ստորագրած են բաց 'ի մէկ յօդուածէն . » Այս ըսածնիս սուտ հաշնելով կը պնդեն ալ եղեր թէ չէ թէ մէկ կամ քանի մը յօդուածին , այլ և բոլոր սահմանադրութեան ստորագրութիւն չըղնող անդամներ եղած են . Այս գանգատսին իրաւացի և իմ ըսածս սխալ է նէ՛ կ'աղաչվին այն անձինքք իրենց բողոքը և գանգատը հրապարակաւ ընելու .

ԽՆԵՄԵԿԵԼԵՑ ԺՈՂՈՎ,

Ազգային ընդհանուր ժողովէն անմիջապէս ետքը հաստատուեցաւ այնժամադրելի խնամակալաց ժողովը Բարիշի Արեւելեան Վարժարանին, ու ապրիլ 13ին երկրորդ նիստին մէջ անձ մը ընտրեց իր կողմէն հոն խրկելու և դպրոցին վիճակն ու պէտքերը հասկընալու:

Այս ժողովը կազմող սահաւաթիւ այլ «Բն» և բանի բուն, «Բն» և երեւելի, «Բն» և ազգասէր Մեծապատիւ անձինքը կը յուսանք որ քիչ տունի մէջ այն դպրոցը համբաւաւոր կ'ընեն բոլոր Եւրոպայի առջև:

ՄԱՅՐԵՐՈՒՆ ԴԵՍՏԵՐԵԿՈՒԹԻՒՆՐ՝

Ե. ԳԼՈՒԽ

Դաստիարակութեան ազդեցութիւնը:

Մարդոց բարի կամ չար վարմունքը, տղայութեան ժամանակնին իրենց տրված դաստիարակութենէն կախում ունի: Ազգերուս մէջ կան անանկներ, և դժբաղդաբար ազգին մեծ մասն է, որ դաստիարակութիւնը բանի տեղ չը դնելով կը կարծեն, որ աղէկ մարդիկ այն աղէկութիւնը ծնած օրերնէն հետեւնին կը բերեն:

Այս կարծիքը սխալ ըլլալուն վրայ համոզվելու համար, կը բաւէ որ մարդ, նոր ծնած տղայ մը աղէկ դիտէ: Տըշայ մը երբոր իր մօրը արգանդէն կելլէ, անասուններէն և կենդանիներէն ալ խեղճ վիճակի մէջ է. ինչու որ առաջին բնական ազդեցութիւններն ունին որ զիրենք կառաջնորդեն ամեն բանի մէջ. բայց տղան այս բնական ազդեցութիւնը չունենալով մնասակարը կամ օգտակարը չը

կրնար մէկզմէկէ զատել, և աշխարհքիս ամեն բաներուն երևոյթը մի և նոյն ազդեցութիւնը ունի իր վրայ, որովհետեւ բոլոր իր զգայարանները անկատար են և ետքէն առնելիք կատարելութիւնը դեռ չունին:

Տղան իր այս վիճակին մէջ, ոչ չար կրնայ ըլլալ և ոչ բարի, և խելքի դէմքանէ ուրիշ կերպ մտածելը, իր բարի կամ չար ըլլալը ծնողքին իրեն տուիք դաստիարակութենէն կախում ունի, որովհետեւ տղան իր տեսածը կամ լսածը պիտի սորվի: Թէ որ աղէկ տեսնէ՝ ինքն ալ աղէկ կը գործէ. Թէ որ գէշ տեսնէ՝ ինքն ալ գէշ կը գործէ:

Ուրեմն Եւրոպացւոց առակը շատ ճշմարիտ է

«Օհողքն ինչ՝ տղան ալ ան»:

Ցաւելով կը տեսնեմ որ ազգերնուս մէջ, խղայոց կրթութեան մասին, նիւթականը մտաւորականէն յարգելի բռնելած է. բայց ասիկայ վաանգաւոր հետեւանք մ'ունի, որ մարդուս վսեմ պաշտօնը կը մոռցնէ ու անասուններուն կարգը կիջեցնէ. Սակայն լստուած մարդս անասուններուն նմանելու համար չըստեղծեց, և ստեղծած ժամանակնալ, անանկ զգացումներով զարդարեց ուրոք մեզ իրեն նման կրնեն:

Արդեօք անոր կամքին դէմ և զինքը անտրգած չե՞նք ըլլար, երբոր անոր տրված բարի զգացումները կը խափանենք. Բայց այս մարդկային անցաւոր կեանքերնէս ետքը, անոնց կեանք մալ պատրաստուած է, ուր արարիչը, պիտի քննէ Թէ մեզի տրված զգացումները ի՞նչ կերպով գործածած ենք, և ըստ այն պիտի վարձատրէ մեզ:

Ո՛վ մարդ, դուն այն միջոցը միտքդ չես բերեր, ու աշխարհքիս վրայ քեզի յատկացեալ բարձր անդէն ուղեւով կիջնաս անասուններուն կարգը:

Ի՞նչ պէտքէ ընել, մարդուս իր գերազանցութիւնը հասկըցնելու համար:

Տղայութեան ժամանակը բարի դաստիարակութիւն չը տալ:

ՈՒՌՈՒՄԱՅ ՏՂԱՅԻ

ՄԵՍՆ Ի .

ՄԵՐՏԻՐՈՍ ՏՂԵՅԻ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՖԵՐԻ

Պօռնիայի Թագաւորին Պէպէ անուանով անուանի
գաճաճին պատմութիւնը պիտի ընենք .

Այս գաճաճը Թագաւորի մը սիրելի էր նէ ալ խեղճ
մարդոց կարգը դնելու իրաւունք ունինք : Թիշուառու-
թիւն մը չէ՞ այս որ մէկը ինքրզինքր մարդ գիտնայ ու
մարդու տեղ չի դրվի : Թիշուառութիւն մը չէ՞ այս որ
մէկը ուրիշ մարդոց իրենց աշխատանքովը առաջ գալը
և հասարակաց օգտակար բաներ ընելով պատիւ փոսար-
կելը տեսնէ : ու ինքը ո՛չ աշխատելու կարողութիւն ու-
նենայ և ո՛չ օգտակար բան մը ընելու : Թիշուառութիւն
մը չէ՞ այս որ մէկը միշտ ուրիշներուն խաղալիքն ըլլայ :
ու ամենն ալ զանի մեղքնան : իրան այս մեր պատմե-
լու մարդուն վրայ նախանձոտներ ալ եղան . բայց կարե-
լի է՝ անոր համար կը նախանձէին որ Թագաւորի մը մէ-
կուն վրայ ունեցած սէրը միշտ նախանձ կը գրգռէ :
Օարմացողներ ալ եղան . բայց այս զարմանքը անոր մէկ
մարդկային կատարելութեանը համար չէր , իր կարգէ
դուրս կերպարանքին համար էր . իր մարմնոյն պղտիկու-
թիւնը , իր անդամներուն փափկութիւնը և իր ձայնին
սկարումթիւնն էր , որ զարմանք կը պատճառէր . կը զար-
մանային ասանկ սկար մէկու մը ապրելուն վրայ . ինչպէս
որ ամեն մարդ կը զարմանայ՝ երբ որ խիստ բարակ բան
մը արհեստաւորին ձեռքէն չի կտարած ելնէ :

Մեր բարի և խելացի կարօլոս Ֆիւօլը իր ատենին
և դալիք ժամանակներուն բոլոր օղոցը բարեկամը , պղ-
տիկ փուսէին պատմութիւնը գրած ժամանակը կարծես
Թէ Նիկողայոս Ֆէրրիին հասակը կը ստորագրէ :

Բլէնի մէջ 1741ին նոյեմբերի 13ին ծնաւ Ստանիսլաւ Թագաւորին սիրելին . կ'ըսեն թէ՛ այն գեղացի կը նիկը, որ ծնաւ աս տղան, իր աչքին առջէն ունէր միշտ գրեթէ կէս ոտնաչափ մեծութեամբ մեղրամօմէ պատկեր մը . որ կը ցուցնէր Յիսուս մանուկը մօտրին մէջը . Այս պատուութիւնը մենք չենք հաստատեր . բայց ուսկից որ առեր ենք նէ, աս ալ կ'ըսէ որ պզտիկ Նիկողայոր բոլորովն նման էր այն փրկչական պատկերին :

Սայրը իր նորածին տղուն համար սովորական հասկով տղու մը վրայ ըլլալէք գեղեցիկ հագուստներ պատրաստած էր՝ գաւկովն ու բաճկոնով մէկ տեղ . բայց անոնց ամենն ալ նորածին տղուն հասակին մեծ եկան : Աղջիկ մը իր պէպէքին հագուստները տալու չը հաճեր նէ՛ այս տղուն վրային գալու պէտք եղածին չափ պզտիկ հագուստ պիտի չի գանրվէր :

Երբոր Նիկողայորս մկրտութեան տանելու ժամանակը եկաւ նէ՛ շատ անձրկեցան . Տղան այնքան պզտիկ էր որ գիրկ առնելու ալ մարդ չէր համարձակեր . Սայր մը միշտ իր տղին պահպանութեանը և աղէկութեանը հընարք մը կը գանէ . գեղացի կնիկը խեղճ աղէկին հոգաթափի մը մէջ բզբտած լաթերէ անկողին մը շննէն աղէկ հնարք մը չի գտաւ . անով տղան եկեղեցի տարին, ու ան հոգաթափը՝ մէջը լեցունելով՝ Նիկողայորս թերթիին օրօրոյն եղաւ :

Տղան վեց ամուս եղաւ, այս անկողինը տակաւին իրեն պզտիկ չէր գար . Անանկ պզտիկ բերան մը ունէր, անանկ պզտիկ որ բանի մը օր մաածելով հազիւ թէ աւոր բան կերցունելու ճար մը գտնրկեցաւ . Սորը ծիծը տղին բերանը չի սղմելով՝ այժմ եղաւ անոր ծծմայրը . և աղիւ կենդանին մայրական գութ մը ունէր իր սնուցած տղուն վրայ :

Նիկողայորսը՝ որ սովորական անունով Պէպէ կըսուի, խիստ ծանր կը մեծնար . մինչև երկու տարու չեղաւ՝ որքի չեղաւ : Ան ատենը կռիւներ չինէր տրվին իրեն . որ կըսուի թէ՛ ասանք ութ գծաչափ չի կային նէ ալ . ուս-

վըները դեռ մէջը կըխաղային . Բայց գեղին կօշկակարը սայլորդներու համար ոտքի աման շինելու սովորած ըլլալով՝ ոտք կոխեց որ անկէց պղտիկ կօշիկ չի կրնար շինել, և պղտիկը չի գտնուվելուն համար՝ ան խոշոր կօշիկները գործածել պէտք եղաւ :

Պէպէն 6 տարու որ եղաւ նէ՝ իր համբաւը մինչև Եօսեֆի գբսութեան մայրաքաղաքը հասաւ .

Պօլոնիայի Ստանիսլաս Թագաւորը, որ Ելենէվիլ քաղաքը կը կենար ան ատենը, ուղեց որ այս կարգէ գուրս տղան տեսնէ . Ֆէրրիին հայրը պալատը գնաց՝ Թեւն Իփար պղտիկ սապատ մը կախած . Ստանիսլաս՝ գեղացին մինակ տեսնելով զարմացաւ ու հարցուց որ ինչու տղան հետը չէր բերեր : Ֆէրրիին հայրը Թագաւորին պատասխան տալու տեղը՝ իր սապատին մէջէն պղտիկ տղայ մը հանեց . որուն հասակը քսան երկու բլթալի էր . և ծանրութիւնը ութը լիտրի չափ կուգար : Սիրուն տղէն կը աղւորիկ դէմք մը ունէր և իր անդամները բոլորովին իր պղտիկ հասակին համեմատ էին . ձայնը քանի մը շաբաթովան տղի մը ձայնէն բարձր չէր ելար . Խօսելու դժուարութիւն կը քաշէր, և սովորաբար սա վանկը կարտասանէր . պէ... պէ... պէ... ասկէց է որ անունն ալ պէպէ ըսվեցաւ . Թագաւորը դիւրաւ համոզեց Ֆէրրիին հայրը որ իր գաճաճ տղան Ելենէվիլ քաղաքը Թողու . Դեղացին իր գեղը դարձաւ՝ շատ պարգևներ հետ տանելով ու փառք տալով Լյստուծոյ, որ կրցաւ տղան անանկ աղէկ տեղ մը ձգել, որովհետեւ անանկ տղայ մը իրեն պէս աղքատի մը տանը մէջը և ել ծանրութիւն մը պիտի ըլլար . իր կնիկը՝ որ իրաւցընէ մօրսիրտ մը ունէր, իրեն պէս շուտ մը չի հաճեցաւ Լյստուծոյ փառք տալու իր պղտի պէպէին վրայօք Թագաւորին ունեցած բարի դիտաւորութեանը համար . Ոտք կոխեց՝ ու կուգէր որ տղան տեսնելու երթայ . որքան որ էրիկը Թող չէր տար ու միշտ կըսէր որ Թագաւորը տղին հոգ տանելու խօսք տալէն ետքը՝ երթալ իրեն ձանձրութիւն տալը շնորհք չունի ու քաղաքավարութեան ալ դէմ է, բարեսիրտ կնիկը

այս խօսքերը չի լսելու վարկաւ, կիրակի օրւան լաթերը հագաւ ու իհնէվիլ քաղաքը գնաց :

Պէպէին պատմութիւնը գրողներէն մէկը կը պատմէ թէ տղուն այնքան դժարն եկաւ հօրմէն մօրմէն բաժնըվիլն օր հիւընդցաւ :

Պուտ գիտնականին խօսքին նայելով՝ որ աւելի ճշմարտախօս պատմագիր մըն է, պէտք է ըսենք որ այս տղաք տղան գրեթէ ամենեւին միտքը բան չէր կրնար պահել : Խուսափ երբոր իհնէվիլ քաղաքին մէջը իր մայրը տեսաւ նէ՝ Պէպէին հոն երթալէն մինչև բարի կնկանը տեսութեան գալը շատ ատեն անցած չէր նէ ալ, խեղճ գաճաճը չի կրցաւ իր մայրը ճանչել : Այս տղան սաստիկ որդեկական սէր մը ունէր ըսելը, մարդուս սրտին աւելի ակործելի կուգայ : Բայց սուտը բարի մտք ալ ըլլայ նէ՝ միշտ սուտ է : Կենք ալ այս պատմութիւնները գրելու ատեննիս մենք մեզի գլխաւոր պայման սա դրած ենք որ ճշմարտութենէն չի խտորինք : Գո՛նէ կրցածնուս չափ ճշմարտութեան մօտ երթանք :

Պէպէն իր մայրը տեսած ատենը՝ ցուրտ կերպով մը անոր հետ վարվեցաւ նէ ապերախսութենէն չէր : Հասալ՝ իր մաքին տկարութենէն էր : Բան մը տասնը հինգ օրէն եւել միտքը չէր կրնար պահել, հազիւ թէ առջի իրիկվնէ եղած բանը միտքը կը մնար : Աս տղան՝ մինակ ներկայ ժամանակին մէջը կապրէր : Բայց ան ատենը իր սրտին բոլոր աղէկութիւնը կը յայտնէր իրեն հօգ տասնողներուն գորովայն սէր մը ցոյց տալով : Պէպէն իր մայրը տեսաւ նէ՝ ամենեւին ուրախութիւն մը չիմացաւ : Բայց երբոր մայրը երթալու եղաւ նէ՝ անանկ սիրտը կտրեցաւ որ մազ մնաց պիտի մեռնէր :

Իրեն կարգաւ սորվեցունելու համար ի՛նչ ճամբայ բռնվեցաւ նէ՝ անօգուտ եղաւ : Ինքը որքան սորվել կ'ողէր նէ ալ, մինչև այբուբենը լման չի կրցաւ տորվել : Մինակ ձայնաւոր գիրերը միտքը կրցաւ պահել : Ուրիշ ինչ գիր տեսներ չէ կ'ըսէր : Մտանխաւսութագաւորը որ շատ կ'ըսիրէր անիկայ, նայելով որ ո՛չ կարգաւ կրնայ կոր

անոր տրովեցունել տալ և ո՛չ հաշիւ , անոր ունեցած երաժշտական ախորժակէն օգուտ մը հանել ուղեց , և երաժշտութեան ու կաքաւի վարժապետ մը տրվաւ իրեն :

Պէպէին ձայնը ճիշդ էր և երաժշտական զարկը շիտակ կը վարնէր , ուստի կըցաւ կաքաւ սորվիլ : Բայց այնքան քիչ յիշողութիւն ունէր , որ ամէն որ իրեն դաս կը տրվէր նէ ալ մինակ իր վարժապետին նշաններուն նայելով կրնար պէտք եղածին պէս ոտք առնել :

Այս տղան մինակ իր զգայարաններուն տակը ինտուլ բաները կրնար հասկընալ . ըսել է որ իր միտքը միշտակ ան բաները կը բռնէր , որ կրնար ձեռքով շօշալիւ կամ աչքով տեսնել . կրօնքի՛ն բարոյականի հարեանցի ծանօթութիւն մըն ալ իրեն տալու ճարը չի գտնովեցաւ :

Խեղճ գաճաճը ա խարհքիս վրայ անօգուտ ըլլալով իրեն բարեբարին զբօսանք ըլլալէն զատ ուրիշ բանի չէր գար . ուստի թագաւորը շատ մը զարմանալի բաներու կը գործածէր անիկայ իր պալատին զուարճութիւն տալու համար : () որ մեծ հացկերայթի մը ատեն Ստանիսլասին սեղանին վրայ մեծ կարկանդակ մը դրվեցաւ :

Սեղանը նստողները զարմանքով ու հետաքրքրութեամբ այս պատուական խմորեղենին վրայ կը նայէին և անհամբերութեամբ կը սպասէին որ շարդովի և ուտել սկսին : Յանկարծ կարկանդակին վրայի կախարիչը ուժով մը ներսէն հրվեցաւ , ու ոտքէն մինչև գլուխը զինեալ պատերազմական մը մէջէն դուրս ցալձկեց . Այս պատերազմականը գաճաճ Պէպէնէր . որ զինւորական քալածքով սեղանին բոլորտիքը պարտելէն ու թուրին ծայրով սեղանը նստողներուն վախ տալէն ետքը , իր կարկանդակին քովը դարցաւ ու հոն պահպանութեան կանգնեցաւ մինչև մրգեղենի ատենը : Ան ժամանակը Ստանիսլասը շան մը տրվաւ , պզտիկ պատերազմականին վրայ կարկուտի պէս այնչափ մանր անուշ խմորեղէն ու չաքարեղէն նետեցին , որ գաճաճը բոլորովին աներեւոյթ եղաւ շաքարեղէններուն դէպին տակը :

Մայիսը հետեւեալ Բլոկ :

ԿԵՊՐԻՆԼ ԼԵՐՊՈՒՐ

Բ .

ՀԱՆՐԻ ՏՐ ՓԵՎԵՐՆ

Ղամբայ ելանք . բայց մեր շուրջը պատած անհամար
թռչունները որսալու տեղ, խելքս միաբա միայն մէկ բա-
նիւր տրվեր կը մտածէի : Բանի որ ան մարդուն երե-
սը կը նայէի , մաքէս կ'անցներ որ ես զանի քիչ ատեն ա-
ռաջ տեսեր ու հետն ալ տեսութիւն ըրեր էի .

Ո՛ւր , ինչպէ՞ս , ահա՛ ասոնք չէի կրնար յիշել միայն .

Ասանկ երեք չորս ժամ շարունակ մտածեցի առանց
արդիւնք մը ձեռք բերելու .

Երբեմն ալ երբոր Վըր տեսնէի , որ դատապարտեալ
մը իր երեսը նայելու չէր ուզեր , իր սիրտը չի վերաւո-
րելու համար ես ալ կը ջանայի որ զինքը մաքէս հանեմ
ու ուրիշ բան մը մտածեմ .

Բայց յայտնի է , որ երբոր մարդուն միաբք բանի մը
վրայ ըլլայ շուտով չի կրնար անկէ հեռանալ , ուստի ա-
հա՛ ես ալ սրջափ որ չէի ուզեր , այնչափ ալ նորէն այն
մարդը միաբա կուգար .

Օգրամանային ան էր , որ երբոր աչքս իր վրայէն ու-
րիշ բանի մը վրայ կը դարձնէի , ու յետոյ յանկարծ նո-
րէն ան մարդը միաբա գալով՝ դարձեալ իր երեսը կը նա-
յէի , կը տեսնէի որ ան ալ ինծի կը նայէր . ահա՛ աս բա-
նը եւեջօք իմ ունեցած կարծիքս կը հաստատուի .

Ասանկով անցուցիւք նոյն օրը . երկու երեք անգամ
ցամաքն ելանք . Ան աստենները Մուրատայ կենացը վեր-
ջին դէպքերուն վրայ գրածներս կարգի դնելու հետ էի .
և ան դէպքերուն մեծ մասն ալ ան միւր պարտած անդե-
րուն վրայ անցած ըլլալով , կա՛մ երբեմն հոն տեղաց բը-

նական անսարաններուն ստուերագիրներն առնել կուտայի ծառենին, և կ'ամիայն կ'ուզէի ան կողմերը պարզապէս հետազոտութիւն մը ընել :

Այն անգամ որ գերեպաշին կը մօտենայի իրեն բան մը հարցունելու համար, ամեն անգամին ալ կ'ապրիէլ լամպերին խոնարհ ու պաղատող նայուածքին կը հանդիպէի, որով կ'ստիպվէի գերեպաշին հարցունելէքներըս ուրիշ ատենի ձգելու :

Երեկոյեան ժամը հինգին նորէն տեղերնիս դարձանք : Որովհետեւ ատենն ուշ ըլլալուն՝ միտքս դրեր էի որ քիչ մը կերակուր ուտեմ ու մէկդի քաշվիմ աշխատիմ, անոր համար գերեպաշին ու իր գունդը ճամբեցի ու անգ մը ցրցուցի իրենց որ հետեւեալ առտուն ժամը ութին հոն դանդիմ :

Թէպէտեւ չէի ուզեր, բայց ան մարդէն զատ ուրիշ բանի մը վրայ չէի կրնար մտածել : — Հատ անգամ պատահած է ամենուս ալ, որ մեր ճանչած մէկ անունը, յիշողութիւններուս մէջ բնառելու ըլլանք նէ՛ չենք կրնար գտնել : Վասն զի ան անունը կարծես թէ յիշողութեան առջեւն կը փախչի : Միշտ արտասանելու վերայ կ'ըլլաս, և ձայնը տկանջիդ ու ձեն ալ մաքիդ մէջ է, անցաւ որ նշոյլ մը զան կը լուսաւորէ ու աղաղակով մը բերնէդ դուրս ելնելու ատենը, յանկարծ նորէն կը փախչի ու անանկ աներեւոյթ կ'ըլլայ որ կը կարծես թէ այն անունը միայն երազիդ մէջը լած էս :

Ահա՛ ինծի ալ այսպէս եղաւ բոլոր իրիկուն և մինչև գիշերուանս մէկ մասը :

Միայն թէ ինծի աւելի տարօրինակ երեցած բան ան էր, որ չէթէ ասիմ անուն մը, այսինքն առանց եռութեան բան մը և առանց մարմնոյ ձայն մըն էր ինէ փախչողը, այլ մարդ մը յորևոր հինգ վեց ժամ առաջ աշաքրս առաջն էր, որնոր աչքս կրնայիկոր տեսնել, ու ձեռքս ալ պիտի կարենայի շօշափել :

Այս անգամ գոնէ սա կասկածս փարտաեցաւ որ ոչ իմ տեսածս երազ էր և ոչ ալ ինծի երեցածն ուրուա-

կան մը :

Իսկու թեանը վրայ հաստատ էի :

Հեռեւեալ առտուան անհամբերութեամբ սպասեցի :

Ժամը եօթը գալուն պէս ելայ պատուհանիս առնալ ջը նստայ որ նաւակիս գալը տեսնեմ :

Հեռուէն տեսայ որ նաւահանգստէն դուրս կ'երէր : Առաջ պզտիկ սև կէտի մը նման տեսնուեցաւ , ու քսանի մօտեցաւ մեծցաւ :

Նախ՝ ծովուն վրայ լողացող մեծկակ ձուկի մը երեւոյթ ունէր . բայց շուտ մը իր թիւղները տեսնուեցան , ու այն վիթխարի ձուկը իր տասներկու թևերով ջրին վրայ քալել սկսաւ :

Յետոյ մէջի մարդիկները տեսնուեցան , ու վերջն ալ անոնց դէմքերը :

Բայց , պարապ տեղը ան ատեն Կապրիէլ Լամպերը աչքս անոնց մէջ կը բնոտէի . տեսայ որ անիկայ մակոյկին մէջը չէր . և անոր ու իր ընկերին տեղը ուրիշ երկու նոր դատապարտեալներ նստեր էին :

Իսկոյն աս տեսնելով ծովերէքը վաղեցի :

Դատապարտեալները կարծելով որ ես մակոյկը մոնեալու համար վաղեցի եկայ , շղթան եզերքին չի կապած շուտ մը ջրին մէջ ցատկեցին . բայց իրենց պահապանին նշան ըրի որ մինակ գայ հետս խօսի :

Եկաւ . հարցուցի իրեն թէ ինչո՞ւ Կապրիէլ Լամպեր ան օրը չէր եկած :

Պատասխանեց ինծի . թէ ան գիշերը վրան սասաիկ դող մը գալով առաւօտուն ազաւեր էր . որ նոյն օրը հետերնին չի տանին , և թէ բժիշկն ալ տանելուն հաւանութիւն չի տալուն , ազաւանքն ընդունվեր էր :

Սինդրեա այսպէս գերեպահին հետ կը խօսէի անոր ուսին վրայէն մակոյկն ու մէջի մարդերը զննելով , դատապարտելոյն մէկը գրպանէն նստակ մը հանեց ու ինծի ցըցուց :

Աս ըսած դատապարտեալ Ռօսինեօն էր :

Հասկըցայ որ Կապրիէլ ինծի գրեւաւ միջոցը գտեր

էր ու նամակը Ռօսիներէն յանձնէր էր .

իրեն ըրած նշանին՝ ուրիշ նշանով մը պատասխանեցի ,
և գերեպահին շնորհակալ եղայ ինծի արված տեղեկու-
թեանցը համար .

— Թէ որ կապրիէլին հետը խօսիլ կ'ուզէք նե՛ , հար-
ցուց ինծի , հիւանդ եղեր չէ եղեր վաղը կ'առնեմ կը
բերեմ .

— Չէ պատասխանեցի . բայց երեկ զինքը տեսայ ու
այսօր իրեն ընկերներուն հետ չի տեսնելուս , ուղեցի
միայն գիտնալ թէ ի՞նչու չէ եկեր . կերևայ թէ կապ-
րիէլ իր ընկերներուն մէջի էն երեւելն է .

— Այո՛ , այո՛ , ըսաւ գերեպահը , Բէր պարոններն մէ-
կըն է .

Հարցունէի պիտի իրեն որ էր պարոններն բոկոյով ի՞նչ կը
հասկնար , երբոր տեսայ որ Ռօսիներէ իր շղթայի ընկե-
րը մէկտեղ քաշելով , ինծի ցրցուցած նամակը քարի մը
տակ դրաւ պահեց .

Փախաբեցայ որ ան նամակը վայրկեան մը առաջ ձեռք
անցընեմ . ուստի գերեպահին իմացուցի որ ալ իրեն ըս-
տելիք մը չունիմ ու իրմէն զատուեցայ գացի ան քարին
քովը նստայ .

Գերեպահն ալ չուտ մը գնաց մակոյկը ու իր տեղը
նստաւ .

Այս միջոցիս քարը վերցուցի ու դողալով նամակը
յափշտակեցի

Տունս մտայ որ կարգամ . նամակը հասար թշնմի մը
վրայ գրված էր . բայց խիստ ազուր որ պլլոված .

Դիւրը ողորիկ . բարակ ու խիստ մաքուր էր .

Վրայի հասցեն աս էր .

« Եւ պարոն Անտուանը Տէմ . »

Ուրեմն ան մարդն ալ զիս ճանչցեր էր .

Իսկոյն նամակը բացի ու հետեւեալ խօսքերը կարդա-
ցի .

« Պարոն ,

Տեսայ երեկուան զիս ճանչելու համար ըրած բոլոր

Հանքերդ, ու տարակոյս չունիմ որ դուն ալ տեսած չըլ-
լաս՝ ան ամեն իմ ըրած Հանքերս ալ, որոնցմով կուզէի
զիս քեզի չի ճանչցնել:

« Դուն լաւ կը հասկնաս, որ մեր կրած դառն վաշ-
տից ամենէն մեծը, ասանկ պատիւէ ու աստիճանէ ին-
կած ատեննիս՝ ուրիշ անգամ ընկերութեան մէջ տեսած
մէկ մադերնուս հետ երես երեսի գալն է:

« Ուստի այս դառն վիշտը չունենալու համար այ-
սօր ջերմով բռնրված ցըցուցի ինքզինքս:

— Հիմայ պարոն, թէ որ քիչ մը գթութիւն ունիս
անանկ թշուառի մը համար, որնոր իր գթութեան ար-
ժանի չըլլալը կը ճանչէ. իս մէկմ'ալ քու ծառայութեա-
նդ մանկու մի՛ ուզեր, և ասկէ զատ պիտի համար-
ձակիմ քենէ սա ալ խնդրելու, որ ամենեւին իմ վրայօքս
բան մը մէկուն չի հարցընես: Վոխարէն այս շտրհացը,
զոր քենէ ծնկան վրայ ինկած կը մաղթեմ, քեզի կը խոս-
տանամ, որ դուն թուելուն չի զատված՝ ատեն մը զիս
ի՛նչ անուևով ճանչցած եսնէ՝ ահա այն անունը քեզի
կը գիտցունեմ. և այն անունը բաւական պիտի ըլլայ բո-
լոր իմ պատմութիւնս քեզի ճանչցնելու:

« Մադերութեամբ ընդունեցէք անոր աղաչանքը որ
չի համարձակիր ձեզի զուրցելու:

« Այո՝ անխնայն Զատայր,

« Կապրիէլ խնդրէ: »

Հասցէին պէս, նամակն ալ խիստ մաքուր գրերով
գրուած էր. ու ստորագրութիւնն ալ անանկ մէջէ մէջ
դարձած գիծերով զարդարված էր. որ այս օրուան օրս
միայն մէկ քանի տեղի նօսարներու անուններուն ծայրը
կը տեսնուի:

Այս նամակը ներկային համար բան մը չէր զուրցեր
ինծի. բայց բոլոր իմ հասկնալ ու զածներս ապագային
համար կը խոստանար:

Եւ ալ զինքը մեղքնալով միտքս դրի որ ըրած խնդիր-
քը կատարեմ:

Ուստի դացի գերեպահին ըսի որ Կապրիէլ խնդրէ:

րին դեմքը այնչափ ինձի անհաճայ. կերենար, որ չէի ուզեր որ ուրիշ անգամ հետերնին առնեն բերեն:

Անկէ ետքը ս'չ ես բերանս բացի ու ո'չ ալ մէկը անոր համար ինձի բան մը բռնաւ:

Թուռլուն տասն և հինգ օր ալ կեցայ, ու ան տասն և հինգ օրուան մէջ մահայկէն ու իր նաւաստիները իմ ծառայութեանս մէջ մնացին:

Առաջուց իմ երթալս կիւնացրնէի ամենուն, որպէս զի այս լուրը մինչեւ կապրիէլ Լամպերին ահանջն հասնի:

Կուզէի տեսնալ թէ իր խոստմունքը միտքը մնացեր ու պիտի կատարէր:

Վերջէն օրն ալ անցաւ ու երբոր տեսայ որ տակաւին իր խոստմունքը կատարելու հոգը չէր եղեր, իմ բռնած խոհեմութեանս վրայ ցաւեցայ: Սակայն երբոր իմ մարդիկներէս մնաս բարեւոյ կը զատուի, տեսայ որ Ռոսինը լիամակը տակէն առած քարիս վրայ նայեցաւ ու ինձի աչք բռնաւ:

Իր աչք ընելէն շուտ մը հասկըցայ իր ի՞նչ ըսել ուզելը, ու ես ալ իմ հասկնայս անոր աչքով իմացուցի:

Յետոյ մինչդեռ այն թշուառները որոնք ինէ զատ վերնուն համար սիրտերնին կոտորած թի քաշելով գլխու կէն կը հեռանային. ես գացի քարը վերուցի ու տակէն առնալի մը գտայ:

Տոմսոյ մը որն որ թէպտէ և ձեռք գրված էր, բայց տեսնողը երդու մ'պիտի ընէր տպւած ըլլալուն:

Տոմսակին վրայ կարդացի.

« Դերակոման Հանրի տը Քալիւրն. »

Եւտ. Տեմ.

Թարգմանիչ:

Եւտ. Տ. շէ. — Հոլմանց.

Այլ իմ անունս միտքս չէր:

Իմ անունս միտքս չէր:

Ընծայ գիրքը մաս մաս Մեղուին մէջ տպագրելինս վերջացրնելէքնուս պատճառը զրուցելէն առաջ սա դէպքը պատմենք :

() մը գրավաճառի մը խանութ նստած էի , տասնութ տարեկան երիտասարդ մը եկաւ ու « սա վաճառն փարանոց Բայ-Լարիէն ունի՞ս մի » ըսաւ : Գրավաճառն ալ կայ , ըսաւ ու հանեց կէս թերթ թուղթի վրայ տպւած յայտարարութիւն մը արվաւ : Դուրս ելնելէն ետքը իմացանք թէ այն Բայ-Լարիէ ըսվածը խապառաճեան է . կարապետին հանած յայտարարութիւնն է կրկնիկեանին դէմ :

Երբո՞ր այս անգամ ընծայ գիրքը շարունակելու համար նստեր կ'օրինակէի , « կեցի՛ պօռաց , բաժնորդներէս մէկը թեւ բռնելով , ընծայ պիտի շարունակես . ես ալ կ'ըսեմ թէ վերջացրնես . մենք Մեղուին համար տարին ⁶⁰ զուրուշ կուտանք կորնէ ասիւղջրիեզ ընծայ կարդալու համար չէ , թող աս ծերունիդ բանդագուշէ ուղածին չափ , մենք անոր խօսքերուն կարօտութիւն չունինք : Այսքան տարիէ 'ի վեր ճշմարտութիւնը կը յայտնենք կոր պօռացող անոր նման մարդոց ձայներէն ականջնիս խուլցաւ , գրածնին կարդալով , աչքերնիս կուրցաւ , երբ իրենք կը սլնդէին թէ լուսաւորելու համար է բոլոր իրենց աշխատութիւնը :

« Մենք ղժբաղղութիւն ունեցանք ընծայ գիրքը ձեռք ձգելու ու ծարէ 'ի ծար կարդալու . այս գիրքը հեղինակին այսքան տարիէ 'ի վեր գրած բաներուն մեծ մասին հաւարումն է , ո՛րր ուսումնական , ո՛րը կրօնական , ո՛րը բանաստեղծական , ո՛րն ալ բազաբական . Ուսումնականներուն մէջ , գիտաւորի մը պօշէ առեր ձեռքը , մէյժը վար կ'ընէ մէյժը վեր կը քաշէ , անդին կը դարցնէ , ասդին կը դարցնէ , հաստատելիքը երկբայու-

Թեան մէջ կը ձգէ, հերքելիքը հաւատուը կերպով մը կը ճառէ. մորորակին մէջ մոլորած՝ եւքը գտնելու հաւատով թիւն չ'ունի, ի՞նչ ըսելը ինք ալ չըզիտէ. կրօնաւորական մասին մէջ, Հայերուն սրտիւր շինելու ելած եմ կ'ըսէ, անձունի վաճառելով, հինցած վատած, հարկար բերնէ հազար անգամ կրկնելով խօսքեր առաջ բերելով, ի Հաւատմանուն թիւն կը հրաւիրէ. սուտէր սխալներ, չեթողու մէկմէկու վրայ կը դիպէ ու ինք ալ այն կոյտին վրայ ելելու տեղ անտոյ ծանրութեան առկէ կ'ընկնէ: Եղի էի դաղկերէն թարգմանութեան 26դ. ծանոթութիւնը շատ սխալներով ու եւել պակասներով Հայերէնի կը դադրէ որով կասկածի տեղի կուտայ իր վրայ թէ քրուաններէն չըզիտէ թէպէտ ինք կը պնդէ, թէ իրեն պէտան լեզուն ճանչող չըկայ. զի ինք 37 տարի կեցած է ի Ֆրանսա: Թէպէտ ոչ Հայերէն գիտէ և ոչ Ֆրանսերէն, սակայն ասոնց մէկէն ի միւսին թարգմանութիւն մ'ալ ընելու կարողութիւն չունենալը 26դ. ծանոթութեան թարգմանութենէն յայտնի կը ցուցնէ. Բանաստեղծականագրութեան մէջ համ, հոտ, կապակցութիւն միտք մը, նպատակ մը չունենալով, մինակ նոյնայնք տողեր ցուլելու կը նայի: Եունկին իր Նարկիս, կամ Նարսիս աղջկանը վրայ երգած ողբը, ուրիշ լեզուաց մէջ քարոհրտ մարդն ալ լայուցած ասենը, ասոր գրչէն ելածը ամենեւին անտարբեր կ'ընէ են դիւրազգած անձնալ: Ուսումնականութեան յորդորելով տեղ մը կ'ըսէ.

Երբ դրած ի քէն եան գալ սէտիրը
Լասէմի, քիրաղ չուպուխ քաշելը
Պուտ պուտ տաքուկիկ խախլէ խըմելը
Ալ ը՛նչուս պետք են օրագիրները.

Այս խօսքով մէկ շարժումով մէջ կը կարծէ թէ հայ լրագիրներուն բաժնորդները հազարապատիկ պիտի եւելնան. Սիւս գրածներն ալ ասոնցմէ ամենեւին տարբերութիւն մը չունին.

Բանի քաղաքական մասին 37 տարիէ ի վեր Տաճկատանէն հեռացող, լրագիր կարգաւոր ախորժակ չուն

նեցող, ամեն խօսքի դիւրահաւան ծեր եկեղեցական մը, որուն պարսքը ալ ասկէ ետեւ միայն աղօթե՛ն է, ի՞նչ իրաւամբ միջամուխ կըլլայ ասանկ մեծ խնդրոց մէջ, Հայերէն ո՛վ դանդաւորաւ անոր, իր վիճակին վրայօք: Ի՞նչ խելքով ի՞նչ նպատակաւ կը գրէ այն խօսքերը. ցնդած զօրապետներ, ըլլալ կուզէ հայոց. ու անոնց առջեւ ընկնուի և անոնց ազատութիւննին ստանայով ո՛ւր տանիլ կուզէ ասոնք. իր ամեն դրածներէն աւելի ասոնք են մեր սիրտը ցաւցընողն ու մեզ բարկացընողը. Ո՛վ ըսաւ իրեն թէ Տաճկաստանի հայերը գերի են և ո՞ր աներեւոյթ հոգին է իր գրիչն ու սիրտը զօրացընողը:

« Տաճկաստանի հայերը իրենց հայրենեաց մէջ գըտնըված ամեն ժողովրդոց հետ հաւասար կը վայելեն ամեն ազատութիւն. ի՞նչ խելքով ինք զանոնք գրգռելու խօսքեր կընէ (թէպէտ բնաւ մէկը անոր խօսքովեւ անգէն չը շարժիր): Այս մարդն ալ չը պաշտէր մի այն Աստուածը որ միշտ անբանց և իշխանաց հնազանդ ըլլալ կը պատուիրէ ամեն զինքը ճանչողներուն. »

« Կաղաչեմ, պարօն, խմբագիր, վերջ տուր ատ անձունի գիրքը շարունակելուդ, գիտնաւ զի մեծ շնորհախաղութիւն պիտի ընդունիս քու ընթերցողներէդ. »

Իրաւունք արվի ըսածին ու խոստացոյ՝ ալ ասկէ ետեւ ընծայէն բոլր մ'անգամ չը դնել Ս'եղուին մէջ. վասն զի 'ի սկզբանէ ես ալ կամք չունէի Ս'եղուին մէջ գիրք մը օրինակելու, ու միայն քանի մը բարեկամաց սիրոյն համար, և բոլոր ընթերցողացս հետաքրքրութիւնը յագեցընելու նպատակաւ էր, որ անկէ մէկ քանի կտոր բան գրի. և հիմնց որովհետեւ ընթացող գրավաճառներուն քով կայ՝ կը փափաքեմ վերջացընել. »

ԵՈՒ ՊԵՐՐԱՆ ՍԵՐՏԻՐԱՍ ԹՕԹՎԼՅՆԵՆ

Անձկալի՛դ, իմ — բոլորեցաւ հիւ տարւոյն ,
 Բոլորեցաւ երջանիկ իմ բազդ, ընդ նոյն ,
 Հրաժարակա՛ն ինձ որ ետուր այժմ քղճեռն ,
 Այլ ի՛բր թողից ըզնա՝ զոր ո՛չ թողու սէրն .
 Թողցե՛ս դու զիս , ո՛հ , թողցե՛ս զիս , աստ նըժդեհ
 Ի հայրենեացս և ՚ի դիմացըդ քոց՝ վեհ ,

Ոյր ՚ի տեսիլ խայտար աշխոյժ ՚ի ծոցի
 Օարթուցանել փոյթ ցընծառիթ յիս ոգի :

Երթաս , այո՛ մեկնիս յինէն տարանջատ
 Ի գիշերիս որ մոռթ անդայ անընդհատ .

Այլ ասա ինձ , ո՛ւմ այլ ումեք յայսմ հետէ
 Ըզլէպ սըրտիս պատմեցից ծայր ՚ի ծայրէ ,
 Եւ ըսիտիանք գեղահընչեւք ՚ի շըրթանց
 Ընկըրկեցեն ըզլիթս աղի արտասուաց ,
 Որք ՚ի սահման արտեանանցս ակնածու
 Կային ժըպտաց մեղմ և բանից քոց աղու :

Ի քէն ՚ի դասս համբերատարն վարժեցայ .
 Ի քէն աճէր յանձին իմ յոյսն ապագայ .
 Ի քեզ մինչ ցարդ գիւրէին վիշտք պանդըխտին .
 Ի քեզ մինչ ցայդ տեսի զպատկեր իմ երկրիս .
 Ո՛չ ընդ միմեանս խուժաստանիս ՚յանկեան .

Առնուաք զփառս մեր հարենեաց մեք ՚ի բան .
 Արդ փուլթաս դու յափուռն նորա երջանիկ ,
 Մհացից ես աստ վճռոյ բազդին խաբուսիկ : —

Այլ կա՛ց , տացից ընդ քեզ և սիրտ իմ յաւանդ
 Ի ման ըզնա ածել ընդ հոշն արգաւանդ ,
 Ում գարշապարք իմ տարաշխարհ շատ համբոյր
 Տոյին երբեմն ընդ աստեղք լուսաթոյր .
 Վըրկայ ըզնա աեոցեն սիրոյ սիրելք ,

Վրկայ բնա կարօտակէզ ընտանիք .

Այլ մի՛ , մի քեզ թողուլ ըզնա ընդ ումեք ,

Օրի իմ այլ ինչ արժանի քեզ չիք երբէք .

Երբ՝ արդ ողջամբ , մինչ վերստին ըզմիմեանս
Տեսեալ՝ զարկածս անդ պատմեսցուք բաժանման .

Այլ թէ խնայեաց զայս մեզ զբխեմս ամանակ .

Թող յաղթեսցէ մըտերմահանըն յիշատակ .

Խարեա՛ւ ապա , հայրենադէ՛մդ ուղեւոր ,

Ուշի զուարթնոց դասք հորդեսցին քեզ անդորր .

Եւ երբ ծիծռանց յարեւմըտից տացէ դարձ

Դարուն զուարճ՝ զքո զողջունէն առնեմ հարձ :

1846 Յուլիոս 7

Մ. Աւետիս Մ.

Ի Սեփական

ՎԵՐԱԴՆՈՒՄ

Հարանուհիս 1

Դանք մեր Ազգին .

Մինչդեռ բոլոր Աշխարհ այս արհեստը զարդացրեցու
հետամուտ է , մեր Ազգը , ինչպէս արհեստներուն շա-
տէն , ասանկ ալ ասոր դանդաղութիւն ըրած է : Իր յե-
տամնաց ըլլալուն մէկ գլխաւոր պատճառը , իր բնակած
տեղին անյարմար ու փոխադրութեան ճամբաներուն ան-
գոյ ըլլալն է : Հայոց բնակութիւնը գլխաւորաբար Ա-
սիոյ մէջ տեղերն ըլլալով , վաճառականութեան փառիս-
քողը կամ այն արհեստը ունեցողը ամեն ուր որ վաճառք
ընկերու կամք ընէ , պիտի պարտաւորի հին ճամբով կա-
րաւան կազմել ճիւղերը կամ ջորիները վաճառքով բեռցը-
նելէն ետեւ , պատերազմի երթալու նման ինք ալ զէնքերով
բեռնափորփիլ ու ինչպէս կ'ըսեն , հողին բերանը առնել և
այնպէս իր հարստութեանը հետ երթալ . ամեն վայրկեան
կենացը և թէ իր ապրանքին համար ահաւոր ու կաս-
կածի մէջ է : Եւրոպայի մէջ մէկ ժամը ուրբան ատեն

ճամբայ կ'առնորվի նէ, ասոնք այնքան առենը հազիւ մէկ օրուան մէջ առնելով, անոնց փոխադրութեան համար ըրած ծախքին սասնապատիկէն աւելին ընելու պարտաւորված են :

Երկրորդ գլխաւոր պատճառը իրենց առեւտուրի երկչոտ ու անփորձ ըլլալնն է . առեւտուր մը ընելու առեն աւելի քիչ վաստակ ընելու կրնային, քան թէ քիչ մը աւելի խելք միտք հոգնեցրնելու ու դժուարութիւններ կրելու . աւելի գոհ կ'ըլլան իրենց ստակը վախճով վաճառականներու տալ ու քիչ վաստակով ապրելու քան թէ իրենց ստակը իրենց գործածելով, անոնց վաստակն ալ իրենց ընելու փոխարէն ու ջանք կուենան . միշտ հարստութիւննին կորսնցընելու վախով բռնրված աւելի կը սիրեն զանի չը գործածելով պահել, քան թէ զանի շատցնել ու բազմապատկել . Եւ սակայն իրաւունք ալ ունին ասոր . վասն զի իրենց երկրին մէջ ընեն՝ անյազութիւն դժուարութիւններ վիրենք կը պաշարէ ու մէկ երկու մանր կորուսաներէ (եաւ բողբոջն վհատութիւն կը բերեն . Եւրոպայի հեա առեւտուր ընել ուզէ՝ եթէ Տաճկի Եւրոպայի մէջ ըլլայ, պիտի գտնէ նոյն դժուարութիւնները ինչ որ գտաւ Ասիոյ մէջ . եթէ Արեւմտեան Եւրոպայի հեա՝ գեա ըստ մեծի մասին անձանսթ է իրեն նա, մինչև այսօր յարաբերութիւն մը Լյարմարութիւն մը ունեցած չըլլալով . Եւրոպան իրեն համար տակաւին ասկէ քանի մը տարի առաջ, Ամերիքի չտի հեռու տեղ մըն էր . քանի մը տարի է ՚ի վեր է որ գրաւնրված սակաւածիւ վաճառականները որ Եւրոպայի հեա առեւտուր ունին, կը ճանչեն այն կոյմերը ու կը վայելն Եւրոպացոց հեա հաւատարմանն այս արհեստին օգուսներն ու աղիւիւքները : Յոյները որ ամեն կողմ նետած են իրենց բազուկներն ու ամեն գլխաւոր վաճառաշահ քաղաքներու մէջ խմբովն կը գըտնըվին, շատ յառաջադիմած են այս արհեստին մէջ նէ՝ պատճառը Եւրոպան արեւելի ճանչելնն է . վասն զի իրենց մեծ մասը Եւրոպային մենէ աւելի մեա են . վաճառական յոյ-

ները աւելի Յունաստանի և արշիպելագոսի կղզեաց բնակիչներէն ըլլալով, միշտ առնմուտքի հետ ստեպ յարաբերութիւններ ունեցած են, մինչդեռ մենք շատ հեռուն գրանդվելով, ու քիչ աստի ուռաջ ալ Տաճկաստան ուրիշ երկրի այսչափ կարօտութիւն չունենալով, մենք ալ այսրան մեծ կարօտութիւն մը զգացած չէինք, զանոնք ճանչելու և անոնց հետ յարաբերութիւններ ունենալու :

Սակայն բանի ատենէ ՚ի վեր, երբոր, ինչպէս ուրիշ անգամ ըսած եմ, մեր Տերութիւնը ճարտարութեան ու քաղաքակրթութեան համարձակ մուտք մը տալով, հրաւիրեց զ'անոնք ու մեզի ճանչցուց մեր վիճակը, և մեզ կարօտ ըրաւ աշխուժութեան ու գործունէութեան գրգռելու և վարժեցնելու մեզ՝ մենք որ պիտի առաջ կը պարտաւորէինք, ուրիշ աշխարհներու բնակչաց պէս, մեզի եկած հաստաւածները մենք մեր ձեռքովը ներս ընդունելու ու անոնց առուտուրը գոնէ մեր բնակած աշխարհին մէջ, մեր ձեռքովը բնելու՝ թողուցինք որ նոյն իսկ այն հաստաւածներուն տէրէրը կամ անոնց ազգաշինները բերին մեր առջևը ու մեզի բնաւ մէկ գործ մը լծողելով, մեր ստակներուն հետ զանոնք վաստակելու միջոցներն ալ խլեն ատենն ձեռքերնուս :

Եւրոպայի ամեն կողմը, մեր ՚ի վաղուց ունեցած ճարտար ու փորձառու վաճառական ըլլալու համբաւը մենէ աւելի աշխատեցաւ ու հոգնեցաւ մեզի համար . Հերոթոտոսի ու Աստուածաշունչի հայոց լիզգին վաճառականութեանք փայփայողուցած իօսքերուն հաւատացող Եւրոպացիները, քիչ մը ատեն վախցան ինչ ալ առաջին փորձով մը հասկըցան թէ մեր նախնեաց համբաւոյն գոնէ առ այժմ մասնակից չենք :

Արդարեւ զամանալու բան մը չէ՞ այս . թէ ստարաղգիներ որ մեր աշխարհին փայփայող հազիւ մէկ քանի վեր ՚ի վերոյ տեղեկութիւններ ունին, դան մեր մօտը ու մեր բոլոր առուտուրը գրաւեն ու մենք, որ մեր բնիկ տեղին ամեն կողմերը գիտենք ու կը ճանչենք, կամ գո-

նէ անոնցմէ դիւրին , անոնցմէ աղէկ և աւելի քիչ ատեն
նի մէջ կրնանք ճանչել , մենք չըկրնանք անոնց պէս՝ ա-
ռուաւոր ընել ու անոնցմէ աւելի կամ գոնէ անոնց չափ
վատարկիլ : Այն , միայն իր բերել տրված հաստուած-
ներուն շինված տեղը ճանչելով , անբաւ հարստութեան
տէր կ'ըլլայ կոր քիչ ատենի մէջ . մենք , որ զանոնք վա-
ճառելու տեղերը անկէ աղէկ կը ճանչենք , ի՞նչու
մենք անորինն կրկնապատիկը չըպիտի ստանանք . անոնք
պարտաւորված են շատ տեղ ճանչելու , կուգան քիչ
ատենի մէջ մենէ աղէկ կ'ուսնին ամեն բան մեր երկրին
մէջ , մենք ի՞նչպէս չենք փափարիր ու չենք կրնար անոնց
բնակած տեղին կամ այն հաստուածները դնելու տեղին
վրայօք տեղեկութիւն ստանալ :

Իրաւ է որ մենք հիմա այոց հաստուածներուն հետ
փոխանակելու բաւական հաստուած չունենալով , աւել-
լէ՛ կը պարտաւորինք զանոնք ստանալ ու միջոցները ճա-
րելու աշխատիլ , քանթէ այն հաստուածները ընդունիլ ,
աւելի կը բռնապատիինք ճարտարութեան և մանաւանդ
երկրագործութեան հետեիլ , քանթէ վաճառականու-
թեան՝ սակայն երբոր մեր երկրին անանցանելի և հանա-
պաղօրեայ պէտքերուն , ուրիշ և օտարաղքեաց ձեռ-
քով մեր հոգը մանելը կը տեսնենք , փափաքելու ենք
մեր օգտին համար , ուրիշ արհեստները մշակելէն ե-
ւեցուցած ատեննին՝ այս արհեստն ալ մեր ձեռքը ան-
ցընելու կամ գէթ անոր բոլորովին անտեղեակ , և անկէ
զուրկ չըմնա ու աշխատելու : Այրաքաղաքիս մէջ գրո-
նրված 350 կամ 400ի չափ օտարազգի վաճառականներուն
վրայ ամենը 10 կամ 20 հայ գըմանրվիլը մեծ ապացոյց մըն է
այս արհեստին անտեղեակ և անտեղ ըլլալուն . Սեդե-
գիւրացի յոյն ազգէն Լաւրոպայի ամեն երեւելի նաւահան-
գիստներ գըմանրվող հարիւրաւոր վաճառականներուն
մէջ , հազիւ մէկ կամ երկու հայ կը գըմանրվի . (աս ալ
պատճառ մը եղաւ որ մեր Ազգը Լաւրոպացոց անծա-
նօթ մնաց) :

Սեր ստակը , մեր բոլոր հարստութիւնը Լաւրոպայի

հաստուածներուն հետ զեղխաբար և անմտաբար փոխա-
նակած աստեճնիս , գոնէ զանոնք ուզողէի ընդունելու
խնայութիւն ընենք , զանոնք պատրաստող ձեռքերուն
մէջէն ընդունինք , որպէս զի անոնց անգը բռնող երկ-
րորդ ու երրորդ անձերուն մէնէ տունելիք հարկը մեր
քօլը , մեր երկրին մէջ մնայ . մենք մեր ձեռքօլը , ըսել
է աղգայնաց ձեռքօլ բերել տանք զանոնք , որ մեր ըն-
դունած հաստուածին ուրիշ ընելիք վրադիրք ճանչենք ,
ու անոնց վաստակը մենք ընենք :

Մահայն վաճառականութիւն ըսածնիս չը կարծենք ,
թէ դիւրին արհեստ մը ըլլայ . ասի իր ընդարձակու-
թեանը համեմատ , ընդարձակ գիտութեանց կարօտու-
թիւն ունի . վաճառական մը իր առուտուր բրած աշ-
խարհներուն , քաղաքներուն կլիման , բերքերը , իրար-
մէ հեռաւորութիւնը , հաղորդակցութեանց միջոցնե-
րը և այլն , խիստ ազէկ ճանչելու է , ըսել է ընդարձակ
երկրագիտութեան ուսած ըլլալու է :

Վաճառականը ամեն որ հաշիւներով պաշարված ըլ-
լալով , պանքաներու , սեղանաւորներու հետ գործ ու-
նենալով ամեն աշխարհներու չափերն ու կշիռները գի-
տելու կարօտելով խիստ աջողակ քանակադէտ ըլլալու
է . իր գներէք ու վաճառելէք հաստուածներուն ինչ
նիւթէ շինված ըլլալը , ինչ ծանրութիւն ունենալը ,
գոյներուն ինչ ներկերէ առաջ եկած ըլլալը և անոր ինչ
ծախք գացած ըլլալը հասկընալու պէտք ունենալով ,
մեծ կարօտութիւն ունի բնագիտութեան և բնալու-
ծութեան վայցօք բաւական տեղեկութիւն ստանալու .
իր ուզած հաստուածը գործարանատէրին ապսպրած ա-
տեն , անոր ձեռք կամ պատկերը տալու կամ ցուցնելու
համար , գծագրութիւն գիտցած ըլլալու է : Վաճառա-
կանները իրարու հետ ունեցած առևտուրներուն ու
գործոցը մէջ իրար դիւրաւ համոզելու և միանգամայն
իրենք ալ դիւրաւ իրենց գործերուն վիճակը հասկընա-
լու համար , աշխատած են ամենքը միակերպ տետր ու-
նել ու բռնել . ուստի վաճառական եղողը իրմէ առաջ

նոյն արհեստար սենեցողներուն նման աստար բռնելու ըս-
տիպեամբ ըլլով, աստարակալութեան ուսմանն ալ կարօ-
տութիւն ունի:

ԽԵՆԴՐԱՄԱՆ ԳԵՐԱԳԻՐ

ՆԵՐՍԵՍԻԱՆԵՐ

ՅՈՎԻՓ ԳԼՅ ՎԵՐԴԵՆԵՆ

1857

ՏԳԱՐԱՆ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

Վանի մը տարիէ ՚ի վեր թելէր երկնցան մեր գլուխ-
ներուն վրայէն, որոնք կը ամսին ու կը բերեն թէ Տե-
րութեան և թէ հաւարակ ժողովդեան բոլոր իրարու
հաղորդել փափաքած լուրերը. և սուրհանդակ մը որ
էն սրբնթաց և էն արագաշարժ թռչունէ մ'ալ աւելի
շուտ կը ամսի ու կը բերէ իրեն եղած յանձնարարու-
թիւնները. սուրհանդակ մը որ աշխարհի երկու ծայ-
րերն գլորնդփող երկու բարեկամները, երկու ընկերնե-
րը իրարու հետ խօսեցընելու կարողութիւն ունենալէն
զատ, Երկրիս բոլորաթիւ շրջան մը ընելու համար, 4-
նէ մը Զան- կարօտութիւն ունի:

Թէ ազգայինս և թէ մեր Աշխարհին բոլոր բնակիչ-
ները ասի տեսնելէն ՚ի վեր ասոր վայոյք իրարու արված
անտեղի մեկնութիւններէն բան մը չըհասկընալով, ան-
համբեր կ'սպասէին այն գաղանիրը իրենց մեկնելու և
բացատրելու կարող մէկի մը գրէն ելած գրքոյն մը տես-
նելու:

Մեծարգոյ Յովսէփ պէյը այս բարերարական ծառա-
յութիւնն ալ լիցին ընելու յանձնառու ըլլալով, թէ
Տաճկերէն և թէ Հայերէն լեզուով տպագրել արվաւ
Ելեբգըրական հեռագրոյն վրայ համառօտ տեղեկութիւն
մը. ուր իր տաղանդը ՚ի կիր արեւած է, կարելի եղածին
չափ պարզ կերպով, ամենուն հասկընալի ընելու այն ուս-
մունքն ալ հանդերձ, որուն արդիւնքն է այս հեռագրա-
կան հրաշքը:

Այս գիրքերը կը ծախվին ամեն հայ գրաւաճառնե-
րուն քով:

ԽՄԻԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Յ. Գ. ՍԵՎԵՐՅԱՆ

ԲՈՎԵՆԴԱԿՈՒԹՎՈՒՄ

Կարևոր ծանուցում	337
Խնամակալաց ժողով	338
Մայրերուն դաստիարակութիւնը	338
Ընտանի տղայք, [շր.]	340
Կապրիէլ Վազէր [շր.]	345
Ընծայ	351
Հրաժեշտ. Ըն պարոն Սարգիստ	
Խօսվայեան	354
Վաճառականութիւն. [շր.]	355
Օւանույումն	360

ՆԱԽՆՈՒՅՈՒՄ

Այս լրագիրս ամսն երկու անգամ կը հրատարակուի, ամեն ամսին կէսին ու վերջին։

Տարեկան գինն է կանխիկ 6) դրուշ։

Մտքագրութեան տեղերն են առ այժմ։

Գրաժանա՞ Պ Մարգարեանին և Պ Պապուսարին խանութները ի Մէրճան չտրուու։

Գուրս երթալիք լրագիրներուն ճամբու ծախքը առնողին վրայ է։

Խմբագրին գրված եւ խրկւած նամակ կամ ինչ և իցէ գրութիւն Պ Մարգարեանին գրատունը պիտի հասնի. ճամբու ծախքը վճարված. եթէ ոչ՝ չը պիտի ընդունի։

Իտհեմութեամբ և առանց կրից գրված մեր նպատակին յարմար յօդուածները կ'ընդունվին, ձեռագիրները եւ չը տրվելու պայմանով։

Նորատեղ գրքէ մը օրինակ մը խըրկվի նէ մքի ծանուցում կ'ըլլով։